

HÖGSTA DOMSTOLENS DOM

meddelad i Stockholm den 3 juni 2021

Mål nr

B 1997-20

PARTER

Klagande

Riksåklagaren
Box 5553
114 85 Stockholm

Motpart

RS

Ombud och offentlig försvarare: Advokat PN

SAKEN

Brott mot aktiebolagslagen

ÖVERKLAGAT AVGÖRANDE

Svea hovrätts dom 2020-03-10 i mål B 9071-18

DOMSLUT

Högsta domstolen fastställer hovrättens domslut.

PN ska få ersättning av allmänna medel för försvaret av RS i Högsta domstolen med 21 375 kr. Av beloppet avser 17 100 kr arbete och 4 275 kr mervärdesskatt. Staten ska svara för kostnaden.

YRKANDEN I HÖGSTA DOMSTOLEN

Riksåklagaren har yrkat att Högsta domstolen ska döma RS för brott som avses i 30 kap. 1 § första stycket 4 aktiebolagslagen (2005:551).

RS har motsatt sig att hovrättens dom ändras.

DOMSKÄL

Frågan i målet

1. Målet gäller innebörden i begreppet ”penninglån” i 21 kap. 1 § aktiebolagslagen.

Bakgrund

Inledning

2. I början av 2016 ägde RS 95 procent av aktierna i Läkarleasing Sverige AB. Han var också styrelseordförande i bolaget. Bolaget omsatte vid den här tiden cirka 500 miljoner kr per år och hade drygt 280 anställda. Vid ingången av 2016 hade RS en fordran på bolaget om drygt 2,9 miljoner kr.

3. I mars 2016 behövde RS omgående medel till ett privat fastighetsköp. I ett e-postmeddelande till bolagets ekonomichef den 17 mars begärde han att bolagets skuld till honom skulle regleras och att han därutöver skulle erhålla ”extra utdelning” med drygt en miljon kr. Dagen därpå betalade bolaget ut det begärda beloppet till RSs privata konto. Utbetalningen – till den del den inte

avsåg reglering av bolagets skuld – bokfördes som en fordran på RS. Något formellt beslut om utdelning fattades inte i samband med utbetalningen och minoritetsaktieägaren i bolaget blev aldrig tillfrågad.

4. Beslut om vinstutdelning från bolaget fattades först vid en bolagsstämma den 30 december 2016. Utdelningsbeloppet uppgick till närmare 3 miljoner kr. RSs andel, drygt 2,8 miljoner kr, betalades ut i sin helhet, utan avdrag för utbetalningen i mars 2016. Per balansdagen den 31 december 2016 kvarstod det därför i bolagets bokföring en fordran på RS om cirka 1,1 miljon kr. I början av januari 2017 betalade han in ett motsvarande belopp till bolaget.

5. RS åtalades sedermera för att han genom utbetalningen i mars 2016 uppsåtligen eller av grov oaktsamhet hade överträtt låneförbudet i 21 kap. 1 § aktiebolagslagen. Han förnekade brott under hänvisning till att syftet med transaktionen hade varit att erhålla utdelning och att han aldrig hade haft för avsikt att låna medel från bolaget.

6. Tingsrätten fann att utbetalningen objektivt sett inte kunde anses utgöra utdelning, eftersom bestämmelserna i 18 kap. aktiebolagslagen om vinstutdelning inte hade iakttagits, och bedömde i stället agerandet som ett uppsåtligt brott mot låneförbudet. RS dömdes enligt åtalet till villkorlig dom och dagsböter.

7. Hovrätten har ogillat åtalet. Enligt hovrätten har RSs agerande visserligen stått i strid med reglerna i 17 och 18 kap. aktiebolagslagen och innefattat en olaglig värdeöverföring men värdeöverföringen har inte utgjort ett lån.

Rättsliga utgångspunkter

Allmänt om förbudet mot närståendelån

8. I 21 kap. aktiebolagslagen finns bestämmelser som förbjuder ett aktiebolag att lämna vissa slag av lån. I 1 § finns ett förbud mot s.k. närståendelån. Förbudet innebär att ett aktiebolag inte får lämna penninglån till sina aktieägare och styrelseledamöter.

9. Lagstiftningen innehåller flera sanktioner mot överträdelser av förbudet mot närståendelån. Enligt 30 kap. 1 § första stycket 4 aktiebolagslagen ska den som överträder förbudet dömas till böter eller fängelse i högst ett år. Av 21 kap. 11 § följer att mottagaren av ett förbjudet lån är skyldig att återbära vad han eller hon har mottagit. Härutöver gäller, enligt 11 kap. 45 § inkomstskattelagen (1999:1129), att ett olagligt lån av detta slag får vissa skatterättsliga effekter.

Syftena bakom förbudet mot närståendelån

10. Förbudet mot närståendelån tillkom 1973 genom ändringar i 1944 års aktiebolagslag. Lagstiftaren angav flera skäl till införandet av förbudet. Det ansågs att en möjlighet för aktiebolag att lämna lån till aktieägare m.fl. innebar betydande risker för andra aktieägare, borgenärer och anställda. Det kunde, sades det, till följd av låntagarens ställning i bolaget befaras att det inte gjordes någon egentlig bedömning av låntagarens kreditvärdighet. Det framhölls också att lån som en aktieägare tog ut för privat konsumtion kunde utgöra en form av skatteflykt. (Se prop. 1973:93 s. 90 ff.)

11. Förbudet mot närståendelån överfördes sedermera, i huvudsak oförändrat, till 1975 års aktiebolagslag och den nuvarande aktiebolagslagen. De skäl som angavs var väsentligen desamma som vid förbudets tillkomst. Enligt lagstiftaren finns det starka principiella skäl att upprätthålla en tydlig skiljelinje mellan å ena sidan bolagets ekonomi och å andra sidan aktieägarnas

respektive företagsledningens ekonomier. Det har också befarats att mer liberala regler skulle kunna missbrukas av den som vill kringgå aktiebolagslagens kapitalskyddsregler. Det har slutligen påpekats att låneförbudet fyller en funktion i arbetet mot oseriös verksamhet. (Se prop. 2004/05:85 s. 427.)

12. Låneförbudet är en av de få bestämmelserna i aktiebolagslagen som är straffsanktionerade. Straffsanktionen har motiverats med att förbjudna lånetransaktioner utgör en form av skatteflykt (se prop. 1975:103 s. 575).

Innebörden i begreppet penninglån

13. Vad lagstiftaren har avsett med penninglån utvecklas inte närmare i lagens förarbeten. Det framhålls dock att normala varukrediter inte omfattas av låneförbudet. Den som har en stor aktiepost i ett företag ska alltså kunna köpa varor på kredit från företaget. Skulle kreditvillkoren vara ovanligt förmånliga kan det dock, enligt förarbetena, finnas anledning att behandla krediten som ett maskerat penninglån. (Se prop. 1973:93 s. 133.)

14. Det framhålls vidare i förarbetena att förskott på lön inte utgör lån. Om huvudaktieägaren i ett bolag gör à-contouttag för egen räkning och dessa bokförs på privatkonto, torde uttagen i allmänhet anses utgöra förskott på lön eller direkt löneutbetalning, om löneutbetalningarna slutregleras vid räkenskapsårets utgång. Reglerna om penninglån ska dock, enligt förarbetena, tillämpas, om transaktionerna i praktiken framstår som penninglån. (Se a. prop. s. 133 och prop. 2004/05:85 s. 803.)

15. Eftersom låneförbudet är straffsanktionerat, finns det anledning att tolka begreppet penninglån med viss restriktivitet. Detta sammanhänger med den straffrättsliga legalitetsprincipen (jfr bl.a. 2 kap. 10 § regeringsformen). Principen innebär bl.a. att tillämpningen av en straffrättslig bestämmelse inte får utsträckas utöver vad bestämmelsens ordalydelse medger, om det blir till nackdel för den tilltalade (analogiförbudet).

16. Vid tolkningen av en straffbestämmelse tjänar visserligen syftet med lagstiftningen, såsom det framträder i förarbetena jämte rättspraxis och uttalanden i den juridiska litteraturen, som viktiga hållpunkter. I enlighet med legalitetsprincipen sätter emellertid en straffbestämmelses ordalydelse en yttersta gräns för det straffbara området och därmed också en gräns för det genomslag som t.ex. förarbetsuttalanden kan få. Legalitetsprincipen hindrar dock inte att en straffbestämmelse tolkas enligt vedertagna grundsatser så att dess rätta mening kan utrönas. (Se NJA 2018 s. 1103 p. 12 och ”Dödsboets vapen” NJA 2019 s. 1041 p. 12 och 13.)

17. Mot denna bakgrund måste en transaktion, för att falla in under aktiebolagslagens bestämmelser om penninglån, ha grunddragen hos det som enligt allmänt juridiskt språkbruk utgör en försträckning av betalningsmedel. Det måste krävas att transaktionen grundas på ett uttryckligt eller konkludent avtal mellan bolaget och den närstående. Det krävs också att transaktionen i funktionell mening innebär ett tillhandahållande av pengar eller något annat betalningsmedel. Det måste vidare vara förutsatt att den närstående ska betala tillbaka beloppet eller, i vart fall, avräkna beloppet mot senare fordringar på bolaget.

18. Avgörande för vad som utgör penninglån blir alltså om transaktionen vid en sammantagen bedömning framstår som en försträckning i den nyss angivna bemärkelsen. Vid bedömningen i det enskilda fallet kan flera olika faktorer vara av betydelse, såsom omständigheterna kring transaktionen, vilka villkor som gäller för denna och hur den bokförs. Det är givet att även vad som har kommit fram om parternas avsikter måste vägas in. Om det exempelvis står klart att någon återbetalning eller avräkning inte varit förutsatt, kan transaktionen inte bedömas som ett penninglån. Också transaktionens beteckning kan ha betydelse. En transaktion som inte har betecknats som ett

lån eller en försträckning kan dock vara att anse som ett penninglån i aktiebolagslagens mening, om omständigheterna ger anledning att bedöma den som ett förtäckt (maskerat) lån.

Värdeöverföringar

19. I 17 kap. aktiebolagslagen finns grundläggande bestämmelser om värdeöverföringar från aktiebolag. Värdeöverföringar sker ofta efter formenliga beslut, t.ex. beslut om vinstutdelning (se 17 kap. 1 § första stycket 1–3 aktiebolagslagen). Men värdeöverföringar kan också utgöras av andra affärshändelser som medför att bolagets förmögenhet minskar och inte har en rent affärsmässig karaktär för bolaget (se 1 § första stycket 4).

20. Lagen förutsätter att värdeöverföringar sker inom de ramar som de särskilda borgenärsskyddsreglerna i 17 kap. 3 och 4 §§ uppställer. Det innebär bl.a. att värdeöverföringen måste rymmas inom återstående fritt eget kapital enligt bolagets senaste fastställda balansräkning och vara förenlig med den s.k. försiktighetsregeln i 17 kap. 3 §.

21. Lagens utgångspunkt är vidare att värdeöverföringar ska ske i någon av de former som anges i 17 kap. 2 §, t.ex. vinstutdelning. Vid vinstutdelning ska i princip reglerna om förfarandet i 18 kap. iakttas. En grundläggande princip i svensk aktiebolagsrätt är emellertid att bestämmelser som är uppställda till aktieägars skydd får frångås om samtliga aktieägare samtycker till det. Det innebär i praktiken att lagliga beslut om vinstutdelning kan fattas förhållandevis formlöst, under förutsättning att samtliga aktieägare är ense.

22. En värdeöverföring som sker i strid med aktiebolagslagens bestämmelser om borgenärsskydd är olaglig. Detsamma gäller värdeöverföringar som har skett med avvikelse från lagens formkrav utan att samtliga aktieägare går med på det. Olagliga värdeöverföringar kan återkrävas enligt bestämmelserna om återbäringsskyldighet och bristtäckningsansvar i 17 kap. 6 och 7 §§.

Aktiebolagslagen innehåller däremot inga straffrättsliga sanktioner avseende olagliga värdeöverföringar. Sådana sanktioner fanns i 1944 års aktiebolagslag men utmönstrades i samband med tillkomsten av 1975 års aktiebolagslag. I förarbetena påtalades att olovliga vinstutdelningar ändå sanktioneras genom lagens bestämmelser om återbäringsskyldighet och skadeståndsskyldighet samt att mer allvarliga fall i viss utsträckning kunde lagföras enligt bestämmelser i 10 och 11 kap. brottsbalken; dessa sanktioner ansåg tillräckliga som skydd för aktieägare och borgenärer (se prop. 1975:103 s. 572).

23. Även om både bestämmelserna om låneförbud och reglerna om värdeöverföringar delvis har ett borgenärsskyddande syfte är det i princip fråga om två helt skilda regelverk som bör tillämpas separat. Att bolaget gör en olaglig värdeöverföring till en aktieägare innebär inte att värdeöverföringen också ska anses som ett penninglån. Huruvida så är fallet måste avgöras självständigt utifrån de kriterier som har angetts i p. 17 och 18.

Särskilt om utdelning och förskott på utdelning

24. Av 17 kap. 3 och 4 §§ aktiebolagslagen följer att ett bolags upparbetade resultat inte får delas ut innan resultatet har kommit till uttryck i en fastställd balansräkning. Beslut om s.k. interimssutdelning (utdelning avseende löpande räkenskapsårs resultat) och s.k. förskottsutdelning (utdelning av ännu ej fastställt resultat för föregående räkenskapsår) är därför i princip inte förenliga med aktiebolagslagen. En utbetalning som grundas på ett sådant beslut utgör därmed en olaglig värdeöverföring. Utbetalningen har emellertid inte utan vidare karaktären av penninglån och omfattas därmed inte av förbudet mot närståendelån.

25. Det kan, särskilt i fåmansbolag, förekomma att aktieägarna tar ut förskott på vinstutdelning som är tänkt att beslutas först i ett senare sammanhang. Också en sådan utbetalning kan utgöra en olaglig värdeöverföring, antingen därför att den inte är förenlig med lagens borgenärsskyddsregler eller

därför att den har skett utan samtliga aktieägares samtycke. I den juridiska litteraturen har diskuterats om den också är att bedöma som ett otillåtet penninglån (se Johan Adestam m.fl., Aktiebolagslagen, 21 kap. 1 §, avsnitt 2.2.3, Lexino 2019-07-01, Stefan Lindskog, Aktiebolagslagen 12:e och 13:e kap. Kapitalskydd och likvidation, 2 uppl., Stockholm 1995, s. 160 och Erik Nerep, Aktiebolagsrättsliga studier – särskilt om kapitalskyddet, Stockholm 1994, s. 301).

26. Låneförbudet är inte avsett att tillämpas på normala uttag av förskott på lön (jfr p. 14). Det finns inte anledning att göra någon principiell åtskillnad mellan förskott på lön och förskott på utdelning. En utbetalning som framstår som ett led i en nära förestående utdelning bör därför inte bedömas som ett penninglån, om det utbetalade beloppet ligger inom ramen för vad som – med utgångspunkt i bolagets senaste fastställda balansräkning, övriga ekonomiska förhållanden och förväntade utveckling vid tiden för utbetalningen – rimligen kan förväntas bli utdelat. Det är då inte fråga om vad som enligt allmänt juridiskt språkbruk utgör en försträckning (jfr p. 17 och 18).

27. Om förskottet däremot betalas ut vid en tidpunkt då det fortfarande saknas tillräckligt underlag för att bedöma om vinstutdelning kommer att kunna ske eller kända omständigheter rentav talar för att utrymme för utdelning saknas, ställer sig saken annorlunda. Förskottet framstår då närmast som ett förtäckt penninglån vilket faller in under aktiebolagslagens bestämmelser om närståendelån; i sådana fall finns det som regel skäl att i förfarandet läsa in ett underförstått villkor att beloppet ska betalas tillbaka, om utdelning inte sker.

Bedömningen i detta fall

28. I målet är klarlagt att det den 18 mars 2016 gjordes en utbetalning från bolaget till RS. Det utbetalade beloppet översteg med drygt en miljon kr den

fordran som RS vid denna tidpunkt hade på bolaget. Frågan är om det är visat att överskottsbeloppet utgjorde ett penninglån.

29. Bolaget tillhandahöll RS pengar, något som får anses ha grundat sig på en överenskommelse dem emellan. Enligt RS var det inte fråga om ett lån utan om en utdelning; det var inte avsett att beloppet skulle betalas tillbaka. Uppgiften får stöd av det förhållandet att utbetalningen kom till stånd efter det att RS i ett mejl till bolagets ekonomichef hade begärt en ”extra utdelning”. Samtidigt står det klart att utbetalningen inte föregicks av något beslut om vinstutdelning enligt 18 kap. aktiebolagslagen och att det inte heller hade inhämtats något samtycke till vinstutdelning från den andre aktieägaren i bolaget. Utbetalningen utgjorde därmed inte en laglig vinstutdelning. Om utbetalningen hade det av RS angivna syftet, får den i stället snarast betecknas som en olaglig värdeöverföring som han var skyldig att återbära. Det innebär emellertid inte utan vidare att det också var fråga om ett förbjudet penninglån (jfr p. 23).

30. I målet har inte framkommit några uppgifter om att det i diskussionerna mellan RS och ekonomichefen som föregick utbetalningen var tal om att det utbetalade beloppet skulle vara ett penninglån eller att avsikten var att RS skulle återbetala det. Ekonomichefen bokförde visserligen utbetalningen på ett sådant sätt att beloppet i bolagets bokföring togs upp som en fordran på RS. Detta har hon emellertid förklarat med att det ännu inte fanns något underlag för att bokföra utbetalningen som en utdelning. Omständigheterna vid utbetalningen ger alltså inte något mer betydande stöd för att utbetalningen var avsedd som ett lån till RS.

31. I ljuset av RSs och ekonomichefens uppgifter framstår utbetalningen närmast som ett förskott på en vinstutdelning, som var avsedd att formaliseras senare. I vilken utsträckning ett sådant förskott ska bedömas som ett förtäckt penninglån får bedömas med hänsyn till omständigheterna (jfr p. 26 och 27).

32. I detta fall kom det att dröja mer än nio månader mellan utbetalningen och ett formenligt beslut om vinstutdelning. Att det gick så lång tid mellan utbetalning och utdelningsbeslut talar i viss mån mot att utbetalningen utgjorde ett led i en förestående utdelning. Vad som i detta fall föranledde tidsutdräkten är emellertid inte belyst i målet och den kan därför inte tillmätas någon avgörande vikt.

33. En annan omständighet som talar mot att utbetalningen i mars 2016 utgjorde ett förskott på utdelning är att den utdelning som beslutades i december 2016 betalades ut till RS utan avräkning mot den tidigare utbetalningen. RSs uppgift att detta skedde av misstag får emellertid godtas, särskilt som det är klarlagt att han några dagar senare betalade in ett belopp, motsvarande utbetalningen i mars 2016, till bolaget.

34. Av större betydelse i detta fall är vad som våren 2016 var känt om bolagets ekonomiska förhållanden och utdelningskapacitet. Utredningen tyder på att det i mars 2016 fanns underlag som visade att det vid denna tid fanns utrymme för utdelning motsvarande återstående fritt eget kapital enligt balansräkningen för räkenskapsåret 2014 (cirka 1,5 miljoner kr). Omständigheterna gav därför anledning att räkna med att det vid en bolagsstämma under första halvåret 2016 skulle kunna beslutas om utdelning med ett belopp som motsvarade det utbetalade beloppet (jfr p. 26).

35. Under nu angivna förhållanden ska utbetalningen i mars 2016 inte ses som ett penninglån.

36. Åtalet ska därför, som hovrätten funnit, ogillas.

I avgörandet har deltagit justitieråden Gudmund Toijer, Kerstin Calissendorff, Sten Andersson (referent), Eric M. Runesson och Cecilia Renfors
Föredragande har varit justitiesekreteraren Cecilia Andgren